

П. С. Кленка,
аспірант кафедри " Міжнародні фінанси",
Київський Національний економічний університет України ім. Вадима Гетьмана

ВПЛИВ НОВОГО ОБ'ЄДНАННЯ КРАЇН БРІКС НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЇХ ФОНДОВОГО РИНКУ

У статті розглянуті актуальні питання формування об'єднання в рамках групи країн БРІКС. Розглянуто перспективи подальшого розвитку країн та інвестиційна привабливість групи країн БРІКС у докризовий та після кризовий періоди.

The article raises issues of forming associations within groups of BRICS. The prospects of further development and investment attraction of BRICS in the pre-crisis and post-crisis periods.

Ключові слова: БРІКС, інвестиційні інструменти, ПАР, Бразилія, Китай, Росія, Індія, перспективи розвитку.

Key words: BRICS, investment instruments, South Africa, Brazil, China, Russia, India, the prospects for development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поточна ситуація в світі, нездатність нинішньої світової системи управління економікою впоратися з наслідками фінансової кризи 2008—2010 року, а також зростаюча загроза його другої хвилі 2011—2013 року, роблять вкрай актуальними спроби ряду країн знайти власне вирішення проблем, локалізоване в їх взаємних відносинах, з яких виключені чинники загроз, пов'язані з нестабільністю таких економік, як США, Японія і ЄС. Вивчення можливостей, які дає об'єднання в рамках групи БРІКС, дозволяє розширити бачення умов цього об'єднання, зрозуміти вигоди та проблеми для кожного учасника групи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДЖЕРЕЛ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання посткризових перспектив та проблем розвитку економік та фондового ринку країн БРІКС певною мірою описано в дослідженнях окремих науковців, зокрема Музиченко Г.Г., Корчун В.С., Козловського Е.А., Порунова А.Н., Тойшева О.А. Утім, детальний аналіз країн БРІКС в кризовий період чи фінансової нестабільності залишається актуальним, зважаючи на значну роль економік країн у сучасному фінансовому світі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Перспективи об'єднання країн БРІКС.

За даними МВФ, в країнах БРІКС виробляється 18% світового ВВП, проживає 40% населення, акумулюється 40% золотовалютних резервів і реалізується 45% глобальної торгівлі [1]. Економіка країн БРІКС обходить показники ЄС: за підсумками 2010 р. ВВП БРІКС склав 12,7 трлн дол. США проти 12,2 трлн дол. США Єврозони.

За прогнозами МВФ, до 2012 р. БРІКС за розміром ВВП обжене США: 15,91 трлн дол. США проти 15,88 трлн дол. США.

Зовнішній борг Бразилії в 2010 р. склав 15% ВВП, Росії — 33%, Індії — 20%, Китаю — 7% (для порівняння, США — 97%, Німеччини — 159%, Франції — 188%, Японії — 162%, Великобританії — 416%). Відношення розміру

міжнародних резервів до обсягу зовнішнього боргу в Індії становить 83%, в Бразилії — 94%, в Росії — 100%, в Китаї — 645%. У розвинених країнах ці показники нижчі, ніж в країнах БРІКС [1].

На 2011 рік п'ять країн БРІКС займають високі позиції в багатьох економічних, соціальних, політичних і військових рейтингах. Наприклад, Китай є другою за величиною економікою в світі, у той час як Індія четверта в світі за темпами зростання ВВП. У більшості категорій країни БРІКС займають дуже високі позиції (табл. 1).

2 листопада 2010 р. комітетом з відкритих ринків Федеральної резервної системи (ФРС) США було прийнято рішення про збільшення на 20% (до 600 млрд дол. США) програми викупу казначейських облігацій США. Це рішення зачіпає фінансові інтереси всіх країн світу, провокує загострення "валютних війн", які вже відбуваються між США і Китаєм.

У США до цього часу немає виразної стратегії щодо зниження боргового тягаря. МВФ вважає це ризиком для відновлення всієї світової економіки. Середній рівень дефіциту розвинених економік в 2010 р. знизився на 1% до 7,75%, а в США виріс до 9,8%. У безрідні дефіцит бюджету США виріс на \$ 122 млрд, за підсумками 2011 р. складе \$ 1,7 трлн (дані Мінфіну). Країни G20 запланували дворазове скорочення дефіцитів до 2013 р., а США збираються нарощувати борги аж до 2016 р., повідомляє МВФ. Ситуацію погіршує можливість технічного дефолту. Схвалений конгресом поріг дефіциту становить \$ 14,3 трлн США належить рефінансувати борг розміром 28,8% ВВП в 2011 р. і 25,6% в 2012 р.

У тій системі обмежень, яке для себе визначило світове співтовариство, майбутні кризи дуже вірогідні, і рішення щодо виходу з кризової ситуації поки не існує.

Виникають об'єктивні передумови для посилення консолідації країн, що розвиваються. Можливий своєрідний "ефект масштабу", коли об'єднання позицій з багатьох питань може принести користь не тільки окремим, а всім учасникам країн БРІКС [2].

Згадуючи мету і перспективи об'єднання, слід зазначи-

ти, що більшість країн БРІКС — це країни, багаті природними ресурсами.

У Росії поки що є нафта і багато газу, заліза, нікелю, кобальту, золота, срібла.

У Китаї — вугілля, міді, алюмінію, молібдену, марганцю.

В Індії — залізної руди, алмазів, золота, торію, здатного істотно змінити вигляд ядерної енергетики майбутнього.

Бразилія також має найбагатші, хоча ще не досить добре розвідані поклади корисних копалин: залізної руди, марганцевих руд, бокситів, нікелю, уранової руди, вольфраму, золота, цирконію, торію. Є повідомлення про великі розвідані запаси нафти (не легкодоступної).

У ПАР нафти і газу немає, але багато різноманітних корисних копалин: алмазів, золота, марганцевих і залізних руд. Економіка ПАР — найбільша в Африці. Прийняття Південної Африки у БРІКС викликало значні дискусії у світовій академічній спільноті, у тому числі і в самій Південній Африці, яка цього не чекала. Уряд ПАР сприймає приєднання до БРІКСу, як визнання необхідності враховувати в глобальному управлінні інтереси африканського континенту, основним учасником якого в БРІКС вона себе вважає.

Економіка ПАР — найбільша в Південній Африці. Враховуючи також загальну чисельність населення, площу території, географічне положення і військовий потенціал, виходить, що країни БРІКС можуть бути цілком самодостатніми в економічному, політичному і військовому відношенні. Вони могли б компенсувати економічні проблеми один одного і створити реальну основу майбутнього багатополарного світу.

Зростаючий інтерес до взаємодії з нинішнім БРІКС вже проявляють інші країни, але напевно, не слід розмивати єдність позицій БРІКС швидким розширенням числа учасників, у всякому разі, на етапі, коли ці позиції тільки формуються.

Американець Р. Пейп вважає, що саме "унілатералізм" Буша штовхнув ці країни до пошуку балануючої глобальної сили [3].

На нашу думку, сьогодні БРІКС — проект у першу чергу політичний, для всіх його членів основним джерелом технологій та інвестицій, а також ринком збуту є країни Заходу, економічні зв'язки між країнами БРІКС (за винятком Китаю) мінімальні. Країни БРІКС дуже різні з точки зору політичної системи, моделей економічного розвитку та цивілізаційної приналежності, причому Росія в цьому контексті все-таки ближче до Заходу, ніж до партнерів по БРІКС.

Китаї, на нашу думку, розглядає БРІКС як глобальний проект, завдяки якому він може реалізувати свої національні інтереси. Багато членів світової спільноти такий перелік вітають, адже сподіваються на більш справедливий світоустрій і розподіл матеріальних благ.

Проте "колективний Захід" роль Китаю насторожує, і він активно використовує економічне поле для обмеження конкурентних можливостей Китаю, у тому числі геополітичних. У зв'язку з цим Пекін веде себе вкрай обережно, виступає проти політизації БРІКС, а також його інституалізації — створення будь-яких формальних координаційних механізмів в рамках об'єднання [4].

Китайські вчені вказують, насамперед, на економічну складову БРІКС, підкреслюючи, з точки зору стратегічної географії, порівняльні переваги країн БРІКС у глобальній економіці, що знаходиться під домінуванням Заходу. Це зростаючий споживчий ринок, багаточисельні трудові ресурси і зростання їх якості, великі обсяги накопиченого капіталу (до 70% світових резервів).

Таблиця 1. Глобальний рейтинг країн БРІКС станом на 2011 рік (авторська розробка)

Категорія	Бразилія	Росія	Індія	Китай	ПАР
Площа	5	1	7	3	25
Населення	5	9	2	1	25
Темпи зростання населення	107	221	93	156	158
Робоча сила	5	7	2	1	34
ВВП (ном.)	7	11	10	2	28
ВВП (ППС)	8	6	4	2	25
ВВП (ном.) на душу населення	53	56	138	94	71
ВВП (ППС) на душу населення	71	51	127	93	77
ВВП (реальн.) темпи росту	15	88	4	5	117
Індекс розвитку людського потенціалу	73	65	119	89	110
Експорт	18	11	16	1	36
Імпорт	20	17	11	2	34
Сальдо торгового балансу	187	4	169	1	179
Прямі іноземні інвестиції	11	12	29	5	31
Золотовалютні резерви	7	3	6	1	33
Зовнішній борг	28	24	26	23	45
Державний борг	47	122	29	98	88
Споживання електроенергії	9	4	5	1	14
К-ть мобільних телефонів	5	4	2	1	25
К-ть користувачів Інтернет	5	7	4	1	44
Виробництво автомобілів	6	19	7	1	24
Військові витрати	12	5	10	2	43
Чисельність збройних сил	14	5	3	1	59
Залізнодорожна сітка	10	2	4	3	12
Мережа автомобільних доріг	4	8	3	2	18

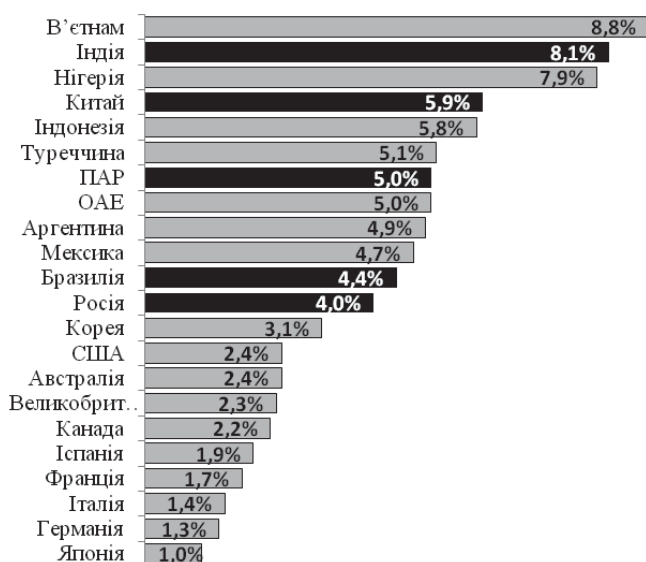
Китаї закликає до якнайшвидшого створення зони вільної торгівлі в рамках БРІКС, налагодження співробітництва в промисловості, створення мережі консультацій між центрами стратегічного планування країн, розширення обміну людьми, створення системи обміну інформацією, проте негативно відноситься до формування єдиної політики щодо іншого світу [5].

Індія зараз займає досить стриману позицію. Вона є також членом ряду інших форматів за участю тих самих країн (RIC, IBSA, BASIC), які займаються здебільшого неполітичними питаннями. Індійські фахівці відзначають роль БРІКС перш за все для вирішення обмеженого кола питань, таких як зміцнення позицій цієї групи країн у МВФ, отримання керівних посад в міжнародних фінансових організаціях, забезпечення більш активної ролі в регулюванні міжнародної ліквідності, включаючи можливе впровадження наднаціональної резервної валюти [6].

Можливо, сьогоднішня Індія соціально-економічно надто неоднорідна для того, щоб відігравати більш активну роль в БРІКС, проте з виходом на арену історії нових, більш освічених поколінь і в міру покращення рівня життя в країні, розширення вже досить потужної бази середнього класу (вже 100 млн чол.) це може змінитися. Індійські фахівці схвалюють перспективи інституалізації БРІКС і, схоже, із задоволенням зіграли б у цьому активну роль.

Бразилія більш активна, особливо стосовно проблем сталого розвитку та кліматичних змін. Однак вона поки що бачить в БРІКС головним чином інструмент для підтримки власної фінансово економічної політики та отримання інформації про стратегію розвитку країн партнерів. Проте в своєму виборі політичного курсу в рамках БРІКС Бразилія обмежена необхідністю зберігати хороші відносини з Заходом, в першу чергу з США.

Південна Африка сприйняла свій вступ до БРІКС як визнання важливості Африканського континенту в світовій економіці і шанс виступити лідером об'єднання африканських країн на південь від Сахари. ПАР підкреслює, що її ВВП становить близько третини ВВП згаданого регіону, країна виступає ініціатором його інтеграції. Крім того, вона хотіла б через БРІКС просунути свої зовнішньополітичні пріоритети, а також продемонструвати привабливість країни як об'єк-

Рис. 1. Прогнозні дані середньорічного зростання реального ВВП 20 найбільш розвинених країн світу (2009—2050 роки). Прогноз всесвітнього банку

та для іноземних інвестицій. Разом з тим, поки її роль і вектор зусиль в угрупованні неясні.

Росія з одного боку, історично, цивілізаційно і технологічно ближче до Заходу, "Півночі". На спільність інтересів з Заходом, зокрема з проблематики змін клімату, вказує А.Осленд. З іншого боку, опинитися в одній групі з країнами, що розвиваються — може вдарити по національній гордості. Але це об'єктивно відповідає національним інтересам [7].

Теза про те, що економічний потенціал Бразилії, Росії, Індії і Китаю такий, що вони можуть стати чотирма домінуючими економічними системами до 2050 року, була запропонована Джимом О'Нейл, глобальним економістом в Goldman Sachs. Ці країни займають більш ніж 25% суші в світі, 40% населення і мають об'єднаний валовий внутрішній продукт (ВВП) 15,435 трлн \$. Майже в кожному порівнянні вони будуть найбільшим глобальним об'єктом. Ці чотири країни серед найбільших і найбільш швидко зростаючих ринків (рис. 1).

Однак Goldman Sachs не стверджував, що ці чотири країни створять політичний союз (такий як Європейський союз або будь-яка офіційна торговельна асоціація, як АСЕАН). Тим не менше, ці країни зробили кроки щодо збільшення свого політичного співробітництва і продовжують розвивати співробітництво (включивши ПАР до свого союзу) — головним чином заради впливу на позиції США в основних торгових угодах або, через неявну загрозу політичної співпраці, як спосіб витягти політичні вигоди з США — такі як запропоноване ядерне співробітництво з Індією.

Глобальна економічна команда GoldmanSachs випустила звіт по дослідженню БРІК в 2005 [8]. Звіт стверджує, що в країнах БРІК число людей з річним доходом більше 3000 \$ подвоїться протягом трьох років і досягне 800 млн осіб протягом десятиліття. Це передбачає масивне збільшення середнього класу в цих країнах. До 2025 року прогнозується, що число людей в країнах БРІК, що заробляють більш ніж 15 000 \$, може перевищити 200 млн. Це говорить про те, що величезне навантаження в попиті не буде обмежено лише основними товарами, а й вплине на більш дорогі товари. Згідно звіту, спершу Китай, а через десятиліття і Індія почнуть домінувати над світовою економікою. Все ж, незважаючи на зростання, середній рівень багатства людей в розвиненіших економіках продовжить випереджати цей середній показник у країнах БРІК. GoldmanSachs оцінює, що

до 2025 року дохід на душу в шести найбільш населених країнах ЄС перевищить 35 000 \$, тоді як лише приблизно у 24 млн осіб в БРІК буде подібний рівень доходу.

Звіт також висуває на перший план велику неефективність Індії у використанні енергії і згадує про значущою недопредставлених цих економік на глобальних ринках капіталу.

2. Фінансові проблеми: ставлення до долара США.

Найбільш конкретною економічною ідеєю об'єднання БРІКС стало їхнє ставлення до долара США. Фінансова криза показала, що заснована на доларі валютна система неадекватна, це визнали і лідери БРІКС. Необхідна міжнародна система резервних валют, що забезпечує стабільність і впевненість.

Члени БРІКС зафіксували в декларації, що виступають за реформування міжнародної валютної системи, у тому числі розширення валютного кошика спеціальних прав запозичення (SDR) МВФ. Поки єдиним реальним кандидатом з валют країн БРІКС на включення до кошика, що складається з доларів, євро, фунтів і ієн, є китайський юань, але Пекін відмовляється дозволяти його вільну конвертацію. Глави державних банків розвитку "п'ятірки" (Зовнішекономібанк, Банк розвитку Бразилії, Експортно-імпортний банк Індії, Банк розвитку Китаю та Банк розвитку Південної Африки) уклали рамкову угоду про кредитування один одного в національних валютах [10].

Відтепер члени БРІКС будуть намагатися зменшувати розрахунки доларами у взаємній торгівлі, а банки розвитку "п'ятірки" підписали угоду про кредитування спільних проєктів. Це дає ряд переваг, наприклад зменшує залежність від коливань курсів резервних валют, кращі можливості адаптації до національних економік тощо.

Угода між країнами БРІКС відкриває дорогу до поступового переходу торгівлі між країнами на національні валюти, що, враховуючи розмір їхніх економік, вирішить політичну задачу підвищення статусу реала, рубля, рупії, юаня і ранда. Грунтовніше за всіх до цього проєкту підійшов Китай, що має амбітну стратегію зміцнення ролі своєї валюти у світі.

Китай, що володіє найбільшими запасами доларів США і боргових зобов'язань американського казначейства, запропонував розширити країнам групи проведення розрахунків у національних валютах у взаємній торгівлі та посилити кредитування. У рамках цієї пропозиції був підписаний меморандум про співпрацю державних фінансових інститутів розвитку. Банк розвитку Китаю готовий виділяти 4-м учасникам БРІКС кредитів на 10 млрд юанів (понад \$ 1,5 млрд) [11].

За умови значних проблем у світовій фінансовій системі, високого зовнішнього боргу США (\$ 14,2 трлн), військової активізації США і керованого ними блоку НАТО, тільки з міркувань самозбереження необхідно шукати можливості консолідації країн, що розвиваються. Зрозуміло, що гострий конфлікт між Китаєм і США за енергоресурси — це питання часу, поки він тліє у формі валютних війн. І в цей конфлікт обов'язково спробують втягнути сусідів Китаю — Росію та Індію. Тому пошук альтернатив, в тому числі таких, як БРІКС — діяльність корисна. Вона має і економічний, і політичний аспекти. З економічної точки зору — глобальна фінансова криза, що скоротила можливості Заходу для надання кредитів, дозволила Пекіну відчувати себе на африканському континенті більш впевнено. Із резервами в розмірі \$ 3 трлн Китай може дозволити собі давати кредити, забезпечуючи доступ до ресурсів Африки. Конкурентів у Китаю в цій частині світу стає все менше [12].

3. Потенціал інвестицій у фондові ринки країн БРІКС крізь призму альтернативних вкладень.

Фондовий ринок США відновився після кризи, проте основні причини зростання криються в тому, що безкоштовні гроші надходять не на стимулювання реального сектора економіки, а на фондовий ринок, який є більш прибутковим. Проблема з державним боргом США нікуди не зникла і на-

вряд чи вирішиться в найближчі 20 року, що відображає довготривалий тренд ослаблення долара, а також зростання ціни на золото та срібло. Фундаментальні фактори вказують на ризикованість інвестицій в американський фондовий ринок.

Європейський Союз має свої проблеми. Греція, Ірландія, Португалія знаходяться на грані дефолту. По державним облігаціям Греції був об'явлений частковий дефолт. Країни Європи ще довго будуть оговтуватися після наслідків кризи.

На Близькому Сході та північній Африці хвилювання в арабському світі. Стабільність цього регіону у політичному та економічному плані майже неможлива.

Трагічні події в Японії також не сприяють інвестиційному клімату, якщо і є сенс інвестувати в цю країну, то невеликий обсяг портфелю.

Залишаються країни БРІКС. Восени 2012 року на основі фондових індексів Бразилії, Росії, Індії, Китаю та ПАР планується ввести зведений фондовий індекс країн БРІКС.

Створення зведеного індексу, на нашу думку, позитивно вплине як на розвиток об'єднання в цілому, так і на підвищення зацікавленості інвесторів до кожного окремо взятого індексу зокрема.

Динаміка фондових індексів країн БРІКС за 1-й період (рис. 2) мала слабкий зв'язок та кореляцію між індексами. У 2-му періоді (найбільшого зниження) зв'язок між фондовими індексами був найбільшим, що пов'язано з однаковою реакцією всіх фондових ринків країн БРІКС на негативну кон'юнктуру ринку. Кореляція між індексами була вищою за 0,7.

У третьому і четвертому періодах індекси країн БРІКС мали нижчу кореляцію. Кожен з індексів реагував більше на внутрішні фундаментальні показники, ніж на зовнішню кон'юнктуру.

Останній етап руху фондових індексів характеризується високою кореляцією між усіма індексами країн БРІКС. У останньому періоді кореляція перевищувала показник 0,7, що є досить високим.

Комбінація країн із Бразилії, Росії, Індії, Китаю, Південної Африки не має прямої економічної залежності між країнами. Група країн БРІКС спочатку замислювалася як структура, що передбачає економічну спільність, але з часом сенсом об'єднання стали, швидше, геополітичні мотиви.

Але не можна відкидати той факт, що останні етапи розвитку фондових країн групи БРІКС мають багато схожого і реагують на світову економічну ситуацію споріднено.

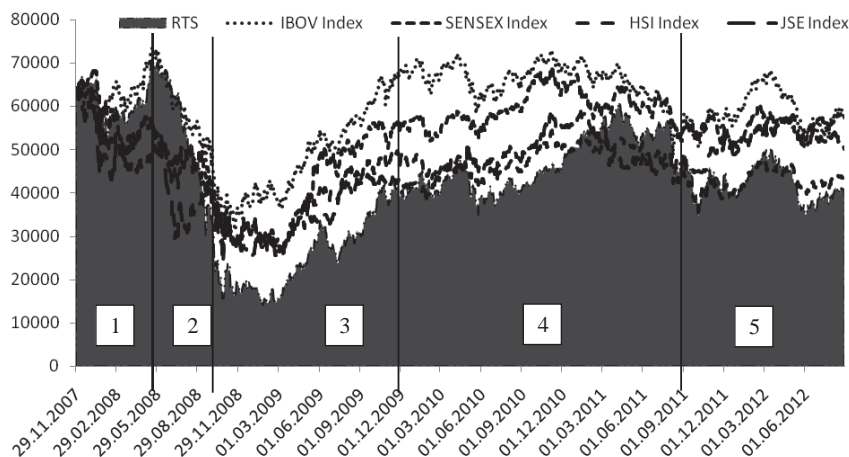
На нашу думку, створення зведеного індексу ще більше об'єднає фондові ринки країн БРІКС, та посилить інвестиційну привабливість цих країн.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи викладене вище, можна зробити такі висновки.

1. Створення додаткового майданчика для спілкування лідерів держав, які займають вагомі позиції у світі, — дуже корисне і вчасно, поява нового члена ПАР в існуючому угрупованні БРІК, на наш погляд, замислювалася як розширення континентів та меж політичного та економічного впливу. Країни мають між собою спільні риси, проте значно відрізняються одна від одної. Механічне розширення БРІКС може створити проблеми в його організації, координації, що негативно позначиться на їх співпраці.

2. Створення нового об'єднання матиме значний вплив в першу чергу на політичні взаємовідносини країн-учасниць. У 2012 році планується ввести зведений фондовий індекс країн БРІКС на основі фондових індексів Бразилії, Росії, Індії, Китаю та ПАР. Крім політичних взаємовідносин,

Рис. 2. Фондові індекси країн БРІКС, зведені до індексу Bovespa, кінець 2007 — кінець 2012 років. Розроблено за допомогою джерела [9]

будуть розвиватися й економічні, а участь у об'єднанні дасть змогу створювати більш значні фінансові впливання в економіки країн БРІКС та створювати загальний позитивний інвестиційний імідж для фондових ринків країн об'єднання.

3. Фондовий ринок країн БРІКС на сьогоднішній день є хорошою альтернативою розвинених країн для інвестування. Всього лише за одне десятиліття ринки акцій країн БРІКС перетворилися на ключові джерела фінансування підприємств цих країн. Це ймовірно найважливіша зміна в міжнародних фінансах за останні десять років. Ринки акцій країн БРІКС все частіше стають основними об'єктами вкладення коштів для глобальних інвесторів і їх значимість буде зростати в міру збільшення їх розмірів і посилення інтеграції фінансових ринків країн з ринками розвинутого світу.

Література:

1. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
2. Порунов А.Н. Кризис и страны БРИК: итоги января-февраля 2009 года в зеркале статистики / А.Н. Порунов, О.А. Тойшева // Проблемы современной экономики. — 2009. — № 2. — С. 29—34.
3. Robert Pape. Soft Balancing against the United States // International Security. — Vol.30. — № 1. — P. 40—45.
4. Міністерство сільськогосподарства Російської Федерації — <http://east.cri.mcx.ru/docs/document/show/265171.1.1.1.10.0.0.htm>.
5. Liu Youfa. Policy analysis on Mutual Investment among BRIC Sountries: / Proceedings of BRICS Think Tank Conference, Beijing. — 24—25.03.2011. — P. 154.
6. HNS / Viswanathan. Reforming the Global Financial Institutions // Proceedings of BRICS Think Tank Conference, Beijing. — 24—25.03.2011. — P. 70.
7. Anders Aslund. Does Russia belong to the BRIC? <http://blogs.ft.com/economistsforum/2010/01/does-russia-belong-in-the-brics/>
8. How Solid are the BRICs?: <http://www.goldmansachs.com/ideas/brics/how-solid-doc.pdf>
9. Джерело статистичної інформації: Bloomberg.
10. A. Farias. The BRICS action on G-20: / Proceedings of BRICS Think Tank Conference, Beijing, 24-25.03.2011. — P. 7—8.
11. Азия и Африка сегодня, №4, 2012. "БРИКС набирает вес" // Страны БРИКС в мировом "Клубе Инвесторов", А.А. Пахомов, стр. 18—22.
12. Институт ЕвразЭС, № 111/6 от 07.04.11 // Зачем России БРИКС, К визиту Президента России Медведева Д.А. на саммит БРИКС 14.04.11 года. *Стаття надійшла до редакції 15.10.2012 р.*